

ГЛАСНИК

СКОПСКОГ НАУЧНОГ ДРУШТВА

КЊИГА II., СВЕСКА 1. и 2.

СКОПЈЕ, 1926. ГОД.

КАКО СУ НАЗИВАЛИ СРБЕ И ХРВАТЕ ВИЗАНТИНСКИ ИСТОРИЦИ XI И XII ВЕКА ЈОВАН СКИЛИЦА, НИКИФОР ВРИЕНИЈЕ И ЈОВАН ЗОНАРА?

Византински писци су у својим стилски углађеним делима нерадо и ретко писали имена страних, варварских народа онако како су се ти сами звали. Било им је милије звати их именима народа, за које су мислили да су у старо доба живели у истим областима, а која су узимали из античких грчких писаца, или бар именима, која су налазили у старијих византинских историка. Тим је унесена велика пометња у византинску историографију, пошто су често употребљавана иста имена за различите народе, или је исти народ код различитих византинских писаца добивао сасвим друкчија имена. Јер, њима није било главно да тачно означе савремене народе, него да варварским именима не каљају, како вели Ана Комнина, целину или ткиво своје историје.¹ Због тога би било потребно испитати за све народе, о којима пишу византински историци, каквим су их све именима називали, да би се на тај начин утврдило, на кога се односе поједине вести с именима изумрлих племена или и с именима и новијих народа, али очевидно употребљаваних за различита племена. Досадашњи радови у овом послу често су веома духовити, понеки су и савесни, али су већином сасвим фрагментарни и зато непотпуни. О Србима и Хрватима нема ни онаких систематских покушаја као н. пр. о Маџарима, него само узгредних примедба, које не олакшавају много проучавање оних одељака из византинских историка који се тичу Срба и Хрвата.² Потребна би била једна систематски израђена студија, с табеларним прегледом, из које би се видела сва имена византинских писаца за Србе и Хрвате и развој целе византинске номенклатуре за њих. Но још је прече рашчистити питање о оним местима из византинских историка, где изгледа да се имена Срба и Хрвата употребљавају као синоними, да би се на тај начин утврдило, да ли су се Византинци заиста служили тим називима као синонимима или су их употребљавали за два народа и за две историје. Они су писали о Србима веома много и доводили их у чврсту везу с Хрватима, где год су готово о овима писали — све од разговетних вести Константина Порфирогенита па до мутних слутњи Лаоника Ханкокандиле; о Хрватима имају, иначе,

¹ „... (χρή γὰρ καὶ τῆς ἐπωνυμίας μεμνησθαι τῶν κατ' αὐτοὺς ἀρίστων ἀνδρῶν, εἰ καὶ τὸ σῶμα τῆς ιστορίας τούτοις καταμναίνεται),“... *Annae Comnenae Alexiadis* VI, 14, Ed. Teubn., I (1884), 222. „καὶ μεμνέσθω μὲν οὖν τῶν τοιούτοις χρωμένων ὀνόμασι βαρβαρικῶς καὶ ἀφ' ὧν ἔστι τὸ ὕψος τῆς ιστορίας καταμναίνεσθαι.“ *Annae Comnenae Alexiadis* X, 8, Ed. Teubn., II (1884), 81.

² *Darkó J.*, Die auf Ungarn bezüglichen Volksnamen bei den Byzantinern. Byz. Zt. XXI (1912), 472—87. Ово је извод из већег маџарског рада који наводи Џебе, исправља га и допуњава: *Szebe J.*, Ephraim, Missionär von Thourkia. Ein Beispiel für den Bedeutungswandel eines byzantinischen Landnamens. Byz. Zt., XXV (1925), 106—13. С тим се питањем с успехом бавио и Геза Кун у свом знаменитом раду: *Kuun G.*, Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima, I—II, Claudiopoli, 1893—5.

византински писци веома мало вести, па и од тих се још један део без икакве сумње тиче Срба. Та су места одувек дражила хрватске и српске историке, а и стране, и изазвала су читав низ испитивања, која су била диктирана не само научним, него и политичким разлозима. Но и поред множине покушаја тумачења није цело питање никако на чисто изведено. Још се старе погрешке понављају и склапају нове, неосноване и неумесне, хипотезе, а то се да лако избећи, ако се споменуте вести свестрано претресу. Особито, ако се то учини у вези с једним накнадно објављеним местом из Јована Скилице и онда утврди, колико год је могуће поуздано, како Јован Скилица, Никифор Вриеније и Јован Зонара употребљавају имена Србин и Хрват — да ли има у том неких правила, и да ли има могућности да се на основу тих правила и иначе утврди, служе ли се они њима као синонимима или не, и да ли, према томе, неке њихове вести спадају у српску или у хрватску историју? Осим тога мора се сам за себе бар покушати расветлити проблем о паралелном византинском употребљавању имена Србин и Хрват уопште и о том њихову замењивању, па дати што вероватнији одговор на ванредно занимљиво питање — да ли је замењивање имена последица неупућености или је, напротив, основано на тачном познавању односа, који су онда давали за право сваком, што се народности тиче, да замењује имена Србин и Хрват?

Одговори на сва та питања могући су, али нису лаки, јер код византинских писаца нема икакве чврсте конзеквентности у употребљавању имена Србин и Хрват и у идентифицирању та два племена. Има само неких празила, која су, чини се, нарочито код Скилице зависна и од извора, који су пред њим стојали, и од жеље за стилским ефектима, којих се готово ниједан византински историк није хтео одрећи. Та се правила морају пронаћи, и на основу њих ће се видети не само на кога се дотичне вести византинских историка односе, него и откуда је дошло до замењивања имена Србин и Хрват.

I

Цар Константин Порфирогенит знао је да су Хрвати и Срби два сасвим сродна племена, али их ипак није идентифицирао и замењивао, него је само спровео, колико год се дало, потпуни паралелизам у приказивању једних и других. Први је од византинских историка поистоветио Србе и Хрвате Јован Скилица, који је живео у XI в., свакојачко под крај тога века. Он је врло добар извор за упознавање Византије уопште, а одличан за информације о развоју и пропасти македонског Самуилова царства и свих догађаја у вези с тиме. У целој историји балканских Словена као да му је средиште македонска царевина. Поред ње и ради ње он остале Словене и спомиње, међу њима и Хрвате и Србе. Његова прва вест о њима као да се несумњиво тиче Хрвата. Пошто је, наиме, приказао пропаст Самуилова царства, наставља Скилица овако: „Τῷ δὲ βασιλεὶ προσερρύσαν, τῆς Βουλγαρίας δουλωθείσης αὐτῷ, καὶ τὰ ἔθνη τῶν Χορβατῶν, ἄρχοντας ἔχοντες δύο ἀδελφούς, ὧν προσρύντων καὶ ἀξιώματα λαβόντων καὶ κτήσεις ἱκανὰς ὑπῆλκα γέγονε καὶ τὰ ἔθνη. μόνος δὲ ὁ τοῦ Σερμίου κρατῶν ἀδελφὸς τοῦ Νεστόργγου Σέρμιων πειθῆσαι οὐκ ἤθελε.“¹ Очеvidно је овде говор о племенима у близини Срема, можда би се смело рећи, и јужно од њега, дакле о Србима а не о Хрватима, па се ипак ово место из Скилице редовно тако схватало као да је заиста говор о Хрватима, и то о хрватској краљевској браћи Кресимиру и Гојиславу. За овакво схватање би говорило спомињање имена Хрвати и истицање два брата, а тада (*1018) су Хрватском можда збиља владала два брата, Кресимир и Гојислав, од којих једноме, Кресимиру, и Тома Архиђакон приписује византинску патрицијску титулу, што би се све слагало са Скилицином тврдњом.² Против оваквог тумачења највише говоре географски разлози и

¹ *Georgii Cedreni Historiarum compendium*, II, Ed. Bonn., 1839, 476.

² *Thomas Archidiaconus: Historia Salonitana*, Ed. Rački, Mon. spect. hist. Slav. merid. XXVI, SS, III, 1894, 42.

упућују на Србе, који су били суседи и македонске царевине и Сермона, док Хрватска тешко да је имала дотицаја с њима, а за Србе говоре и историјски разлози, јер су они тада заиста доспели под византинску власт. Историци се редовно нису много обазирали на ове разлоге, иако су сви бољи истраживачи добро осећали тешкоће, које је тешко одстранити, ако се ова вест Скилицина буквално тумачи, јер против таквог схватања говоре географски разлози сасвим јасно а и историјски, јер су Хрвати мало касније сигурно били у непријатељству са Византијом, а по овој вести би се морало очекивати, да су они бар неко време с њоме пријатељевали. Но углед критичног и веома обазривог Јована Луциуса, који је мислио да се ово место тиче Хрвата, као да је претезао, кад год су се историци ломили, да ли да сместе ову Скилицину вест у хрватску историју, куда спада по имену, или у српску где јој је место по географским могућностима и каснијим историјским чињеницама.¹ Већина их је пошла за њим, јер су у његову делу гледали чврсту основу за изграђивање хрватске историје. Али је било и изузетака. Тако је разборити и оштроумни хрватски историк Јосиф Микоџи одвојио своје схватање на овом месту од Луциусова, иако иначе веома радо иде за њим. Он је морао да нагласи, како је због географских разлога немогуће, да би се овде радило доиста о Хрватима, него да се Скилицина вест тиче Срба, место којих је имена Скилица овде ставио Хрвате.² Осим њега имао је посебно мишљење о овом месту из Скилице и А. Гилфердинг, које је он изнео у својим Писмима о историји Срба и Бугара (1854—9), која се у другом издању (1868) зову Историја Срба и Бугара. Он је био мишљења да је Скилица мислио на Босну и Хум, када је писао о покоренју Хрвата.³ Ослањао се највише на тридесетседму и тридесетосму главу Попа Дукљанина и држао да се његова хипотеза може потпуно сложити с Дукљаниновим разлагањем.⁴

Оваква схватања нису подрла у већину хрватских и српских историја, него је примљено мишљење Луциуса, које је једно време бранио и Ф. Рачки, који је, међутим, касније од њега одустао. Он је у неколико махова писао о овом месту

¹ „...Cedrenus refert. Actum hoc Indictione secunda anno mundi 6527. Subacta Bulgaria, Imperatori se deditit contermina Chrobatorum gens, et eius Principes fratres duo, quibus Imperator honores, ac opes amplas tribuit.... Diogenes recens captae ditioni (sc. Sermio) Praefectus est. Hoc modo Croatiam inter Banos divisam, Orientale Imperium recognovisse constat....“ *Joannis Lucii De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex, lib. II, cap. VIII.*

² „Quid plura? Ipsa Cedrini verba si expendantur paullo attentius, tam Sermo, Sermiumque Sermonis ditio, quam omnis haec narratio ad Croatas nil pertinere videbitur. Subacta, inquit Cedrenus, Bulgaria, Imperatori se deditit contermina Chrobatorum gens, et eius principes fratres duo... solus adhuc imperium detrectabat Sermo Sirmii dominus. Igitur Imperatori gens, Bulgaris contermina, huiusque Principes fratres duo sese dederunt, Sermone uno imperium detrectante. Atqui Bulgaris, ut liquet, non Croatae, sed Servii fuere contermini. Subacta igitur Bulgaria, non Croatae, sed Servii, horumque Principes fratres duo, Sermone uno adhuc detrectante imperium, Imperatori Basilio se dederunt. Sed nec deest exemplum Croatiae pro Servia a Graecis scriptae. Adeo credibilis nihil, quam edomita per Basilius Bulgaria, finitimae Serviae optimates, quanto quisque Graecorum ditioni erat prior, tanto promptius in deditionem concessisse.“ *Josephi Mikoczi Otiorum Croatiae liber unus, 1806, 414.*

³ „Кто же были Хорваты, которые, по свидѣтельству Византийцевъ, добровольно также подчинились императору Василю? Вѣроятно, подъ именемъ Хорватской земли разумѣли въ Константинополѣ нынѣшнюю Герцеговину и Боснію: эти самыя Хорваты являются потомъ въ византийскихъ сказаніяхъ сосѣдами Діоклейцевъ, т. е. жителей Подгорскаго княжества... Впрочемъ, византийскіе историки XI вѣка употребляютъ имя Хорватовъ весьма неопредѣлительно, отождествляя ихъ съ Сербамъ, и приведенное выше извѣстіе Кедрина о подчиненіи Хорватовъ, оставалось бы для насъ темнымъ, если бы мы не имѣли другаго свидѣтельства, показывающаго, какъ послѣ паденія царства Болгарскаго, власть Византіи почти безпрепятственно распространилась надъ всѣмъ сѣверо-западнымъ угломъ Балканскаго полуострова, занятымъ Сербо-Хорватскими племенами.“ *Собраніе сочиненій А. Гилфердинга, I, 1868, Исторія Сербовъ и Болгаръ, 278.* Под тим другимъ сведочанствомъ мисли Гилфердингъ Попа Дукљанина.

⁴ Главно место код Дукљанина је, по Гилфердингову мишљењу, ово: „Igitur post mortem Vladislavi imperatoris Bulgariae, Basilius imperator, congregato magno exercitu et navium multitudine, caepit debellare terram, obtinuitque totam Bulgariam, Rassam et Bosnam, totamque Dalmatiam, omnesque maritimas regiones usque in finibus inferioris Dalmatiae.“ *Papa Dukljanina Lëtopis... Ed. Crnčić, 1874, 47.*

из Скилице, у лепој развојној линији, увек све критичније. Први пут је писао опширније о Скилициним Хрватима и Сермону, сремском војводи, у својој расправи: Борба Јужних Словена за државну независност у XI веку.¹ Тада ништа друго није умео с овим одељком из Скилице него — прегледати Луциуса. Све је примио из њега, чак и немогуће хипотезе о Сермону као неком хрватском бану. У својој знаменитој збирци: *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia* није се изјашњавао шта мисли о Скилициним Хрватима, када је ово место прештампвао и разјаснио колико је било најнужније.² Али очевидно се већ тада ломио, није више стојао онако чврсто уз Луциуса као 1873. Исте године, када је изашла његова важна збирка извора за најстарију хрватску историју, 1877, била је у Југославенској Академији примљена и идуће године је штампана расправа Симе Љубића: О Посавској Хрватској и златних нових њезина задњег кнеза Серма (1018).³ Он, наравно, гледа у Скилициним Хрватима Хрвате, а у Сермону хрватског бана и позива се не само на Луциуса, него и на Рачког, коме није могло бити мило ово демонстративно истицање његова имена у сасвим некритичној студији Љубићевој.⁴ Али Рачки није ипак онако жестоко напао на њ као што је учинио Ил. Руварац, који се исмеђавао с Љубићевим незнањем и необузданим маштањем. Рачки га у први мах није директно ни апострофирао, када је поновно претресао Скилицине Хрвате у свом савесном саставу: „*Scriptores rerum chroaticarum*“ пред XII стољењем.⁵ Лепо се види, како се Рачки много боцио око овога места из Скилице. Чак је држао, да пре њега нико није ни долазио на мисао да у Скилициним Хрватима гледа Србе и сматрао свој корак смелијим него што је био. Јер, Рачки у тај мах или није знао или није имао на уму, да је Микоци сасвим јасно прогласио Скилицине Хрвате на овом месту за Србе, па је држао себе за првог коме је та идеја пала на ум. Зато је, ваљда, и износио веома опрезно, иако је одмах на почетку нагласио: „Овдје инди не одлучује само име“ и наставио: „Србија је прам западу међашила с Диоклеом или Зетом, с Травунијом и Хумом које су земље биле сада самосталне, сада у одвисности некој од српскога великога жупана, кано што то бијаше половином X. стољећа. Па тек даље онкрај Травуније и Хума у подручју јадранскога мора простирала се је Хрватска. Имајући инди пред очима давну Бугарску, кано главну покрајину државе тога имена, и њезине западне границе, па положај Хрватске напрама Хуму, Травунији, Диоклеји и Србији, не би се могло рећи о њој т. ј. о Хрватској, да је погранична била Бугарској. Стога много је складнији савез у оној приповести Сцилицесовој, ако се узме, да је хтео рећи: Цару се предаде, покле си Бугарску покори, пограничан народ хрватски т. ј. „τῶν Σέρβων ἔθνος, οὗς δὴ καὶ Χροβάτας καλοῦσι, имајући за кнезове (ἄρχοντας) два брата...“, јер имаде смисла, ако се узме, да пошто цар Василиј освоји приедјел нишки и приштински побиеђене Бугарске, предаде му се и сусједна Србија у поријечју Рашке и Лима. С овим смислом стоји такођер у већем складу оно што код Георгија Кедрена односно код Сцилицеса слиеди.“⁶ Но морао је споменути Љубића, када се опет бавио Скилициним вестима о догађајима после победе цара Василија II над македонском царевином у својој одличној студији: Хрватска прије XII века.⁷ У њој је Рачки сасвим изменио своје раније мишљење о Сермону, на које се Љубић позивао, и признао да Сермон није био хрватска поглавица. О Скилициним Хрватима, из овог одељка, није много расправљао, али је наглашавао, да „само име не неодлучује.“⁸ Рачки је, како се види, сигурно више

¹ *Rački F.*, *Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI veku*. Rad XXV (1873), 212—4.

² *Rački F.*, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Mon. spect. hist. Slav. merid. VII, 1877, 432—3.

³ *Ljubić S.*, *O Posavskoj Hrvatskoj i o zlatnih novciah njezina zadnjega kneza Serma (1018)*. Rad XLIII (1878), 107—48.

⁴ *Ibid.*, 111.

⁵ *Rački F.*, „*Scriptores rerum chroaticarum*“ pred XII stoljećem. Rad LI (1880), 140—207.

⁶ *Ibid.*, 169—70.

⁷ *Rački F.*, *Hrvatska prije XII veka*, glede na zemljišni obseg i narod. Rad LVI (1881), 63—140.

⁸ *Ibid.*, 122.

нагињао мишљењу да се у овом месту из Скилице, где се спомињу Хрвати, морају гледати Срби, иако није своје мишљење сасвим децидирано изјавио.

В. Клаић је разумео Рачкога тако, да он гледа у Скилициним Хрватима на овом месту Србе: „Ово се мјесто све до недавно тако тумачило, као да се тиче далматинско-хрватских (биело-хрватских) краљева Кресимира II. и Гојслава; но након темељитог истраживања Рачкога управо је недвојбено, да су ти „хрватски владари“ столовали у поријечју Раше и Лима, и да се по том та виест не тиче ни мало краљевине Хрватске (старе биеле Хрватске). — Цедрен дакле, говорећи о два владара хрватска, како се год. 1019 покорише бизантском цару, мисли на оне земље и племена, која су по цару Константину у половици X. стољећа била србска.“¹ Касније је Клаић ово своје мишљење напустио, па пристао уз већину историка, који су буквално тумачили Скилицу, и писао: „Тај (sc. Василије II) бијаше након крвавога рата од четрдесет година посве свладао славу некад бугарску државу, покорио затим све црвено-хрватске и србске области, те се прикучио и самој хрватској краљевини. Крешимиру и брату му не преостаде друго, него да се и они или покоре силному цару грчкому или да с њим заподјену борбу за живот или смрт. Крешимир одабра прво, те се год. 1019. заједно са својим братом и с неким хрватским банима добре воље покори добитнику, цару Василију II. Овај пак радостан, што не мора више крви пролијевати, задовољи се тиме, што га је хрватски краљ признао за свога врховнога господара, пак остави хрватском краљевству све старе правиче и слобостине, паче самога Крешимира обасу частима, именовавши га патрицијем, и поврх тога пошаље му још богате дарове.“² И Ф. Шаландон је био мишљења да се овде ради доиста о Хрватима, али на њега се не може много полагати, јер је његова необавештеност о Србима и Хрватима за причу.³ К. Јиречек је цело питање вешто и бојаљиво обишао, није се изјаснио.⁴ Ф. Шишић је уверен да Скилица овде заиста говори о Хрватима: „Пропаст Бугарске и утврђење византијске власти у непосредном сусједству, морало је сасвим природно да изврши снажан дојам на хрватску државу. Њени тадањи владари, браћа Кресимир и Гојслав, знали су добро, да је царство вазда сматрало себе законитим власником читава Балканског полуострва, дакле и Хрватске. Зато је сасвим природно да су сада и они учинили оно, што је једино могло да буде разборито: они су лично ступили пред цара Василија, вјеројатно негдје на бугарском бојишту, и поклонили се као своме врховноме господару. Василије лијепо их прими, богато надари и још их одликова дворском титулом патриција.“⁵

Ја нећу да намећем своје схватање, да је на овом месту код Скилице говор о Србима, а не о Хрватима. Морам нагласити само, да су разлози Рачкога једнини научно тачни и истаћи, да код Скилице име Хрвати може значити потпуно исто тако и Срби као и Хрвати, да спомињање два брата владара не вреди готово ништа, јер је таква два брата могло бити и у српским земљама, за које, иначе, говоре сви географски разлози, донекле и Поп Дукљанин, а особито каснији историјски развој, што баш код Хрвата много отежава да се прими уобичајено схватање, јер су они 1024 сигурно у непријатељству с Византијом, а 1018 или 1019 требало би да су били у неком интимном пријатељству.

II

О Србима, с тим именом, говори Скилица први пут, када спомиње бег Стефана Војислава из Цариграда, и зове их само Србима: „τὸ δὲ χρυσίον ἀφέλετο Στέφανος ὁ καὶ Βούσθλαβος, ὁ τῶν Σέρβων ἀρχὼν, πρὸ μικροῦ τῆς πόλεως ἀποδράς καὶ τὸν τόπον τῶν Σέρβων κατεσχῆκώς, Θεόφιλον ἔκειθεν τὸν Ἑρωτικὸν ἀπελάσας.“⁶ У

¹ *Klaić V.*, *Hrvati i Hrvatska I Ime Hrvat u historiji slavenskih naroda*, 1890, 23—4.

² *Klaić V.*, *Povjest Hrvata*, I, 1899, 94.

³ *Chalandon F.*, *Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène*, 1900, 8.

⁴ *Jurecek K.*, *Историја Срба*. Превео Ј. Радонић, I, 1911, 199—200.

⁵ *Šišić F.*, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, 1925, 482.

⁶ *Georgii Cedreni Historiarum compendium II*, Ed. Bonn., 526.

великом пак одељку, који ја овде не могу цели исписивати, о борбама Стефана Војислава с Византијом 1042, добили су Срби код Скилице и друго име, Тривали, којим се иначе византински историци много служе, када пишу о Србима.¹ Он почиње своје разлагање овако: „Στεφάνου γὰρ τοῦ καὶ Βοϊσθλάβου ὡς περ ἐμπροσθεν ἐρρήθη, ἀποδράντος ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ τὰ Ἰλλυρικά κατασχόντος ὅρη, καὶ Τριβαλλοὺς καὶ Σέρβους καὶ τὰ πρόσσινα γένη καὶ Ῥωμαίους ὑπὲρκοα κατατρέχοντος καὶ ληϊζομένου....“² По овом самом месту би се управо могло мислити, да и Срби и Тривали нису баш исто, јер се засебно спомињу и још уз њих „τὰ πρόσσινα γένη.“ Али по даљем приказивању излази да Скилица јамачно сматра Србе и Тривале истим народом, јер устанике зове час само Тривалима, час само Србима; прва два пута, када устанике зове једним именом, употребљава име Тривали (543, 20 и 544, 3), а друга два пута Срби (544, 5 и 544, 8). Све догађаје, које Скилица приписује Тривалима, морало се, разуме се, без обзира на спомињање имена Тривала, пренети на Србе, јер Тривала тада давно није било.

У једној малој белешци, где се нотира долазак Михаилов на престо, зове Скилица Србе опет Тривалима и Србима: „Τότε δὴ καὶ Μιχαηλᾶς ὁ τοῦ Στεφάνου υἱός, καὶ Τριβαλλῶν καὶ Σέρβων μετὰ τὸν πατέρα καταστάς ἀρχηγός, σπένδεται τῇ βασιλεῖ, καὶ τοῖς συμμάχοις καὶ φίλοις τῶν Ῥωμαίων ἐγγράφεται, πρωτοσπαθάριος τιμηθεῖς.“³ Могло би се с много вероватности тврдити, да је један Скилицин извор звао покорене Србе 1018 или 1019 Хрватима, или, можда (како се Рачки довијао) Србима или Хрватима, од чега је остало само Хрвати, а други, где је Скилица нашао вести о Стефану Војиславу и његову сину Михаилу, да је звао Србе Тривалима или Србима, што је Скилица тако и преузео. Трећи је његов низ вести најзанимљивији, јер се у њему идентифицирају Срби с Хрватима, и то сасвим децидирано, још изразитије него с Тривалима.

То је знаменити одељак из Скилице, у ком је он сабрао занимљиве вести о македонском устанку под Георгијем Војгјехом 1073.⁴ Најважнији је, овде, почетак: „Τῷ δὲ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (sc. Михаила VII Дуке), ἰνδίκτιῶνος ια', τὸ τῶν Σέρβων ἔθνος, οὗς δὴ καὶ Χροβάτας καλοῦσι, τὴν Βουλγαρίαν ἐξῆλθε καταδουλωσόμενον.“⁵ Јаснија идентификација Срба и Хрвата не може се замислити. У даљем разлагању је Скилица поступао сасвим аналогно као и у великом одељку о Стефану Војиславу. Опет даје на почетку одељка Србима два имена, тамо Тривали или Срби, а овде Хрвати или Срби, а потом употребљава које било од тих имена место обадва. Можда и то чини по неком правилу. Јер, тамо је назвао Србе прво двапут Тривалима и онда двапут Србима, а овде их наизменце зове прво Хрватима (Глас LXXXIV, 151), онда Србима (716, 7), па опет Хрватима (717, 6) и на крају одељка Србима (718, 11); прво правило, да Скилица на почетку разлагања употребљава два имена а касније по једно, сасвим је сигурно и очевидно свесно примењено, као стилски украс, док је друго правило, да и у наизменичном употребљавању једног имена има неког реда, можда пуки случај.

Када се овако претресу сва места, где и како Скилица спомиње Хрвате, и види, да их је у овом другом одељку само ставио место раније употребљеног имена Тривала, као синонима за Србе, онда је сасвим јасно да се све вести, које су код Скилице сачуване као вести о Хрватима, јамачно тичу Срба. Ако би досад још ипак могло бити неке сумње о томе, онда је сада свака недоумица разбијена с оним местом из Скилице, које је у ранијим издањима испало, а које је Божидар Прокић нашао у познатом бечком рукопису Скилице и с њиме овако допунио штампано издање: „.....οὶ κατὰ τὴν Βουλγαρίαν προσέχοντες ἀξιοῦσι τὸν Μιχαηλᾶν ἀρχηγὸν ὄντα τὴν τε καὶ τῶν εἰρημένων Χροβάτων τὴν οἰκῆσιν τε ἐν Δεκατέροις καὶ Πραπράτοις ποιοῦμενον καὶ χώραν οὐκ ὀλίγην ἐφ' ἑαυτὸν

¹ *Ibid.*, 543—5.

² *Ibid.*, 543.

³ *Ibid.*, 607.

⁴ *Ibid.*, 714—8.

⁵ *Ibid.*, 714.

ἔχοντα ἐπαρῆσαι αὐτοῖς καὶ συνεργῆσαι, δοῦναι τε αὐτοῖς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὥς ἂν αὐτὸν βασιλέα Βουλγαρίας ἀνακηρύξωσι....“¹ Види се да је Скилици хрватска земља тамо где су Котор и Папратна, а то су престонице српских зетских владара.

Но и без ове одличне потврде су готово сви од реда старији историци били мишљења да се овај цели Скилицин одељак тиче само Срба и да нема никакве везе с хрватском историјом. То је било већ мишљење М. Орбинија, који свакојако није ни знао директно за Скилицу и његова преписивача Георгија Кедрина, него само за Јована Зонару, који је саставио извод из Скилице о догађајима који се овде претресају. Он је, истина, у свом тексту написао ово: „In questo tempo (come scriue il Zonara nella vita di Michele, figliuolo del Duca Imperadore) li Crabati, altrimenti chiamati Seruij, assalirono il Regno di Bulgaria, e vi presero alcuni luoghi: ma dopò fatte molte battaglie sanguinose, furono astretti di ritirarsi al lor paese.“ Али са стране је додао као кратак тумач овог одељка: „Seruij assaltano il Regno di Bulgaria.“² Сматрао је, дакле, да је име Хрвата овде само синоним за Србе. Луциус пак, коме је потпуни текст Скилице био познат (како је онда био штампан), одлично га је коментирао, много боље него ранији текст, где се код Скилице спомињу Хрвати први пут: „Eodem Imperante Michaele Croatos; vel Servios Imperium vexasse scribunt Curopalates Ind. II. Servorum gens, quos etiam Carvatas vocant, exiit, ut Bulgariam in servitutem redactura. Zonaras vero Tertio porro anno Imperii (Parapinacis) gens Crobatorum, quos nonnulli Servios vocant, Bulgariam occupare aggressa est ac quaedam loca cepit, sed multis praeliis factis, multis untrunque caesis, tum iis excidit, quae tenuerat, tum devicta, et Romana ditione expulsa, in suas sedes redire coacta est. An autem hi fuerint Seruii, vel Crovati, dubium, sed potius Curopalatae deferendum, a quo Zonaram multa suscepisse constat, et Crovatas in Dalmat. Graecis tunc subdita nihil egisse reperitur, ideo potius Seruios fuisse cum Curopalata dicendum, qui Bulgariam inquietarunt, et saepe deinde idem effecere.“³ Ово мишљење Луциусово примио је без икаква преомишљања и Микоци, јер се оно више слаже с његовим ранијим схватањем првог спомена Хрвата код Скилице него ли с Луциусовим.⁴ Исто је тако усвојио овакво тумачење Скилице, на овом месту, и Рачки, да све остале историке, као мање самосталне и неутицајне, изоставим. Када је расправљао у својој студији „Борба Јужних Словена за државну независност у XI вијеку“ о другом устанку македонских Словена и о улози Зете у њему, он је био сасвим начисто с тиме, да ту у Скилицином разлагању нема никаквих вести из хрватске историје, него да се име Хрват употребљава само као синоним за Србин.⁵ То је језгровито рекао у својој збирци извора за хрватску историју доба народне династије овим ставом: „Quaenam imp. Michael III ad suppressendos Chroatos et Diocenses egerit, idem Nicephorus Bryenius subseque fusius narrat atque a me in Rad XXVII, 123 ss. uberius exposita sunt. Quum tamen Chroatorum nomine hic loci Serbi indigentur, prouti ipsa expositionis series extra omne dubium ponit, illa in hoc opere missa facimus. Chroatorum et Serborum nomen obsque discrimine adhibitum fuisse, testis est Ioannes Zonaras, qui annal. lib. XVIII, c. 17. p. 226. ed. Venet. eundem eventum exponere addorsus est ita: „Τῷ τρίτῳ δ' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸ τῶν Χροβάτων ἔθνος, οὗς δὴ καὶ Σέρβους τινὲς καλοῦσι, κενίητο, τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐπικεχειρηκὸς κατασχεῖν.“⁶ Исто мишљење је заступао и

¹ Ibid. 715. Иза ὄντα долази уметак из бечког рукописа, од *τηρικαῦτα* до *ἔχοντα*. Прокић Б., Јован Скилица као извор за историју македонске словенске државе, Глас LXXXIV (1910), 151.

² *Orbini M.*, Il regno de gli Slavi hoggi corrotamente detti Schiavoni, 1601, 449. Он је још на једном месту поистоветио Србе и Хрвате, иако је у извору, на овом месту, нашао само Хрвате: „Ritornato adunque Simeone a casa si mosse contro la Crabatia, da altri detta Rassia, che a quel tempo era in lega con l'Impero Romano.“ Са стране је записао: „Crobati da altri detti Rassia ni danno rotta a Simeone Bulgaro.“, 426; то је преузео из Зонаре (ed. Bonn. III, 473), али је Србе сам додао.

³ *Ioannis Lucii* o. c. lib. II, cap. IX.

⁴ *Ioephi Mikoczi* o. c., 420.

⁵ *Rački F.*, Borba... Rad XXVII (1874), 123—30.

⁶ *Rački F.*, Documenta..., 455.

у својим одличним студијама „Scriptores rerum chroaticarum пред XII стољећем“¹ и „Хрватска прије XII вијека гледе на земљишни обсег и народ.“²

О Скилициној номенклатури на овом месту поставио је, да све остале старије историке изоставим, јер редовно нису самостална мишљења, своју нарочиту хипотезу Клаић. Он пише: „Иван Сцилицес, говорећи о том, како су византски војводе сузбили (sc. у другом македонском устанку) Петрила и како је он једва у Дукљу к Михајлу умакао, додаје још: „ухватише пак такођер и онога, који је иза Петрила у Хрвата по реду владао, те га окована одведоше к цару (византском). Иван Сцилицес дакле не само што вели, да се житељи дукљанскога краљевства зову још и Хрвати, него такођер јавља, да је Петрило, поузданик краља Михајла и савјетник сина му Бодина, био владар некаких Хрвата. Но тко је тај Петрило и гдје су ти његови Хрвати? Недвојбено је, да је Петрило био знаменита личност у краљевству дукљанском, пошто нам Сцилицес за њ каже, да је био првак уз Бодина. Надаље разбирамо, да је морао бити какав жупан или кнез, пошто је имао своју област, у којој је владао, а та његова област морала је бити негдје близу ратишта бугарскога, пошто су византски војводе одмах након побједе код Костура, чим је он побјегао у Дукљу краљу Михајлу, провалили у његову земљу и заробили његова насљедника. Петрилова дакле област морала се је стерати негдје међу Дукљом и Приштином, на Косову пољу, а то онда није друго, него управо област Раша (данашња Стара Србија). Наше нагађање потврђује поп Дукљанин, који изриекотом каже, да је за краља Михајла владао у Раши Петрислав, византски Петрило. Иван Сцилицес зове дакле житеље области Раше нарочито Хрватима и подаје тако имену хрватском већи обсег, него сам поп Дукљанин, који Рашу прибраја безувјетно Србији. Међутим нама се то не чини чудно, јер се сјећамо повјестничара X. стољећа, цара на име Константина, који каже, да је од оних Хрвата, који су населили Далмацију, пошао један дио у Илирик и заузео ту земљу. Илирик пак Константинов не би било друго, него стара Дарданија или каснија Раша с Косовим пољем. Дакле Иван Сцилицес зове житеље области Раше нарочито Хрватима, а то је недвојбено у свези с оним, што смо изложили у пријашњем поглављу говорећи о Константиновој виести, гдје јавља, да је чест Хрвата покорила Илирик.“³ По њему би, дакле, рашки Срби у XI веку носили име Хрвата, било само, било поред имена Срби, те би, према томе, Скилица ипак употребљавао оба имена као синониме.

Од новијих историка је у Скилициним Хрватима препознао праве Хрвате Ф. Шишић, који све спомињане вести, где се говори о Хрватима, буквално тумачи. Он приказује други македонски устанак овако: „Провала Маџара у византијско царство толико је уздрмала његов углед да је поскорила устанак Бугара, огорчених због несмиљена утјеривања пореза (1072). Народу се поставе на чело скопски бољари под водством Георгија Војтјеха (Γεώργιος ὁ Βοιτάχος), потомка старог бугарског племићког рода. Георгије не хтједе да узме царски гримиз, већ се у споразуму с осталим првацима обрати српском кнезу Михајлу, тада господару Дукље (Зете), Хумске земље (Захумља), Травуња (Требиња), Раше и бившег царског града Котора, да им пошаље у помоћ војске и једнога од својих синова за владара, јер се тада још добро памтило, да је српски владалачки дом у сродству с изумрлом бугарском династијом цара Самуила. Михајло се одазва њиховој жељи и пошаље им 300 момака под водством некога Петрила, а уједно и најмлађег сина Константина Бодина, кога Бугари потом у Призрену прогласе царем (βασιλεὺς Βουλγάρων). Али том се приликом Бугари обрате за помоћ и Хрватима, који им се одазваше. Очито је краљ Петар Кресимир мислио, да је пропаћу цара Романа Диогена ослобођен сваке обавезе спрам царства.“⁴ О позиву краља Петра Кресимира у помоћ македонским

¹ Rački F., Scriptores..., Rad LI (1880), 169—71.

² Rački F., Hrvatska prije XII..., Rad LVI (1881), 122 и д.

³ Klaić V., Hrvati i Hrvatska, I, 20—1.

⁴ Šišić F., о. с., 532.

устаницима Скилица ништа не зна. Но Шишић је морао претпоставити такви позив, ако је сматрао да се код Скилице имена Срба и Хрвата не употребљавају као синоними. Он се ослонио на реч Хрвати управо тамо где је код Скилице говор о позиву устаницима у помоћ, али на том је месту баш штампани текст непотпун, а у испуштеном одломку јасно стоји да ти Хрвати станују око Котора и Папратне, српских зетских престолница, те да су то, према томе, Срби.

III

Скилицино разлагање о другом македонском устанку допуњује и наставља Никифор Вриеније. Он има само два одељка, у којима говори о овом великом покрету, нарочито о његовим последицама у Дукљи, која је устанике помагала и једно време водила. У првом приповеда, како су се поред осталих народа, који су после битке код Манзикерта покушали расути Византију, дигли и Хрвати и Дукљани: „ἐκεῖθεν δ' αὖθις Χωροβάτοι καὶ Διοκλεῖς ἀποστάτες ἄπαν τὸ Ἰλλυρικὸν κακῶς διετίθουν.“¹ Други, опширнији, одељак разлаже пацификацију узбуњених области, на које су већ бацали грабљиве погледе Нормани. Цар Михаило је послао оца Вриенијева ради умирења и осигурања тих крајева, „ἐπεὶ δὲ Χωροβάτοι καὶ Διοκλεῖς τὴν Ἰλλυρίδα κακῶς διετίθουν.“² Он је прво осигурао Драч, а онда „ἐστράτευσε κατὰ Διοκλέων καὶ Χωροβάτων“, које је, и поред великих теренских тешкоћа, савладао „τὰς γούν πόλεις ἀπάσας ὑποσπόνδους Ῥωμαίοις ποιησάμενος.“³ Историци, који су гледали у изразима „Тривали и Срби“ и „Хрвати и Срби“ саме Србе, били су сви, наравно, мишљења да и Вриенијеви „Хрвати и Дукљани“ нису ништа друго него само Дукљани, Срби. Сматрали су, да је и ово плеоназам, где место имена Дукљани стоји Хрвати и Дукљани, или су веровали, да је име Хрват овде стављено место имена Србин, те да би требало израз „Дукљани и Хрвати“ читати као „Дукљани и Срби“. То је мишљење заступао сасвим разговетно Рачки: „Па он (sc. Вриеније) описујући те догађаје, којих је главом свједок био (то је погрешно; отац Вриенијев је умиривао устанак) непријатеље називље „Χωροβάτοι καὶ Διοκλεῖς“. Под овим другим именом разумиевао је летописац јамачно становнике Диоклије (Зете, садање Црногоре); под оним првим именом није могао разумиевати становника државе хрватске, јер се ова није заратила била с царевином, него је разумиевао становнике сусједних Диоклији земаља, које су међашиле с драчком темом и били савезници Диоклији. Код Никифора опажа се тијем она етнографска терминологија, коју видисмо код његова савременика Сцилицеса, кој за исти народ употребљује име сада Χωροβάτοι сада Χέρβοι. Иначе Никифор нигдје не спомиње државе хрватске, која ваљда није ни дошла у ближи дотицај с источно-римском царевином у доба од победе Исака Комнена до свргнућа Никифора III Ботониата, коју поменути војвода у својој повиести описује. Није ни чудо, јер Хрватска од времена Петра Крисимира све се више удаљивала од истока а све више прислоњала на запад.“³ Такво је тумачење потпуно умесно и сасвим одговара и начину како су неки византијски историци плеонастички називали Србе с два имена, и тадашњим односима у српским државама, које су биле у непријатељству с Византијом, и стању у Хрватској, која није имала разлога мешати се у сукобе с Византијом. За Рачким је пошао и А. Петров, који је у својој познатој студији о Бодину гледао у Вриенијевим Хрватима и Дукљанима само Дукљане, један део Срба.⁴ На странпутицу је завео неке српске и хрватске историке Јован Сегер у својој студији о Никифору Вриенију, мада је она с историјске стране најслабија. Он

¹ *Nicephori Bryennii Commentariorum* I. III, c. 1 (Ed. Bonn.), 100.

² *Ibid.*, 102.

³ *Ibid.*, 102—3.

⁴ *Rački F.*, *Scriptores...*, Rad LI (1880) 171. Није овако јасно рекао Рачки своје мишљење у ранијој студији: *Borba Južnih Slovena...*, Rad XXVII (1874), 128—9.

⁵ *Пейровъ А.*, Князь Константинъ Бодинъ. Сборникъ статей по славяновѣдѣнію составленъ и изданный учениками В. И. Ламанскаго по случаю 25-лѣтія его ученой и профессорской дѣятельности, СПб, 1883, 248.

је сасвим укратко, у једном сумарном прегледу, споменуо Вриенијеву вест о другом македонском устанку и његовим последицама, па је нато додао: „Unter den Χωροβάται sind offenbar die heutigen Kroaten zu verstehen; Skylitzes 714, 23, welcher Χωροβάται schreibt, identifiziert sie allerdings mit den Serben. Der Name Διοκλειείς scheint von der illyrischen Stadt Διοκλῆα hergenommen und einen dalmatischen Volksstamm zu bezeichnen.“¹ Овај мали одељак из Сегера, који ни најмање не сведочи о неком нарочитом познавању историјских и етнографских прилика на Балканском полуострву, изазвао је, међутим, К. Јиречека да га у својој историји Срба ипсако примени; тако је, уосталом, Јиречек чинио почесто с најневероватнијим туђим хипотезама, само да не би постављао своје. Њега је, очевидно, бунила вест о покореном градовима од стране Вриенијеве, па је помислио на хрватске градове, односно византинске у хрватском приморју, којима су Хрвати прво додијавали, а онда их Вриеније заузео и умирио.² Но Византинци су се очевидно ломили тада око српских приморских места, ближих драчком темату, до ког је тада Византији ради Нормана било највише стало. За расипање снага чак у хрватском приморју не би тада истрошена и од свих страна угрожена Византија имала ни средстава ни неувиђавности. Због тога је и опрезна Јиречекова слутња сасвим немогућа.

Много смелију хипотезу за разјашњење овог места из Никифора Вриенија поставио је Ф. Шишић. Он држи да је отац Никифора Вриенија збиља ратовао с Хрватима, пошто је прво претпоставио да су македонски устаници позвали и Хрвате у помоћ, не само Србе. Но о позиву не може бити ни говора, а исто тако ни о ратовању између Византије и Хрвата чак на границама драчког темата. Шишић, додуше, наглашава, како не верује Јиречеку, да се борба између Византије и Хрватске водила око приморских далматинских места, јер су она била већ у хрватским рукама, па то није могуће, али још мање је могуће, да би се Хрвати борили с Византинцима чак око граница драчког темата.³ Рачки је имао сасвим право, када је наглашавао да је то већ због географских разлога немогуће, и кад би нас Вриеније својим разлагањем упућивао да то поверујемо. А он то не чини. Његови Хрвати су само плеонастички додатак уз Дукљане, или синоним за Србе, као и код Скилице, који осим тога синонима за Србе има и други, Тривали. Буквално тумачење Скилициних и Вриенијевих назива „Срби и Хрвати“ и „Дукљани и Хрвати“ није могуће. Најмање је пак било овде добро поводити се за Сегером, који није скоро ништа знао из хрватске и српске прошлости. Али то се често догађало, и у хрватској и српској историографији примале су се нетачне и немогуће хипотезе необавештених писаца, ако су их само с довољно самосвести умели подвући. То су чинили и историци, којих је одлично историјско знање стојало високо изнад незнања страних историка. Страна мишљења су се, често без икаква разлога, више ценила него домаћа, само зато што су страна. Модерна хрватска и српска историографија се тога све више клоне, и с правом. Јер, схватања и хипотезе се не процењују по провенијенцији, него по научној основаности и вероватности — по том и ни по чем више.

IV

Само ради потпуности ћу укратко претрести и вести Јована Зонаре о спомињаним догађајима, које је он преузео из Скилице с нешто мало више самосталности него Георгије Кедрин. И Зонара говори само о Хрватима када ниже освојења Василија Булгарохтона: „Τῆς Βουλγαρίας δὲ δουλωθείσης τῇ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ καὶ τὰ τῶν Χωροβάτων ἔθνη υπέκυψαν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Σίριμον.“⁴

¹ Seger J., Byzantinische Historiker des zehnten und elften Jahrhunderts. I. Nikephoros Bryennios., München, 1888, 49—50.

² Јиречек К., о. с., 225—6.

³ Šišić F., о. с., 532—3.

⁴ Ioannis Zonarae Epitomae historiarum, III (Ed. Bonn). 1897, 567.

То је све Скилицино, кога се он држао и када је писао о Стефану Војиславу: „ἀποδράς γάρ τις ἐκ Βυζαντίου Σκύθης ἀνὴρ, Βασιθάβος ὀνομαζόμενος, καὶ χεῖρα περὶ αὐτὸν συλλέξας κἀν τοῖς ὅρεσι τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐμφωλεύων ὥς τις ἄγριος θήρ, τὰ πρόσοικα τοῖς ὅρεσι τούτοις ἔθνη καὶ Ῥωμαίοις ὑπὶ ἰσχύος ἐλήϊζετο, Τριβαλλοὺς τε καὶ Σέρβους καὶ ὅσοι τούτοις ὁμογενεῖς.“¹ Текст је скраћивањем мало тривиализиран и празнина стила је улепшана неком узрујаношћу, много афектираном. Зонара је додао за Војислава још да је био „Σκύθης.“ То је карактеристично. Мало му је било плеоназама са Србима, и Тривалима, и другим истоплеменицима, него је још додао да је Војислав „Скит“, да испадне читава табла народа! Из целог одељка избија очајно незнање о фактичним односима, које Зонара забашурује гомилом имена, која су за њ очевидно само имена с мутном садржином, наравно осим Срба. Трећа његова белешка, која се тиче другог македонског устанка, била је среће да је потакла прва, Орбинијева, домишљања о идентифицирању Срба и Хрвата: „Τῷ τρίτῳ δ' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸ τῶν Χορβάτων ἔθνος, οὗς δὴ καὶ Σέρβους τινὲς καλοῦσι, κελίγητο, τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐπικεχειρηκὸς κατασχεῖν.“² То је преписано из Скилице и каснији, добро упућени, историчи нису се ни позивали на Зонару, што његова улога, овде обична извађача, није ни заслуживала.

Њему односи на југозападном делу Балканског полуострва нису били ни изблиза тако познати као Скилици и Вриенију, који су их и сами боље знали и имали за њих боље информаторе. Из њихова начина називања Срба и Хрвата види се сасвим разговетно да су они знали за племенску сродност Срба (односно Дукљана) и Хрвата, када су их идентифицирали исто онако као што је мислио Скилица да сме идентифицирати Србе са Тривалима, за које је веровао да су живели некад у истим земљама где и Срби. Ради литерарних, антикварских, разлога, они су тражили синоним за име Србин, и једанпут су га налазили у племенски сродним Хрватима, други пут у територијалним прешасницима, Тривалима, Зонара чак и у Скитима, као да би плеоназми у речима могли допунити садржајну оскудност њихових информација о Србима. Најважније је идентифицирање Срба с Хрватима, изведено због племенске сродности, јер је необичније, док су сасвим обична византинска идентифицирања народа само због антикварских, литерарних и чак етимолошких разлога. И без ових сведочанстава Скилице и Вриенија смело би се сасвим поуздано рећи да процес диференцирања Срба и Хрвата у XI и XII в. није био још дотле доспео да би га странци могли приметити. Они су за слабије обавештене били хомогена словенска велика маса, а боље упућени умели су већ уочити српско-хрватску, нарочиту, целину у њој. Тако су поступали и Скилица и Вриеније, који су сматрали српско-хрватску заједницу толико блиском да су писали име Хрват као синонимно за Србин и Дукљанин. После њих је то чинио још Никита Акоминат, али не бих рекао тако јасно и убедљиво, када је бацао Котор у Хрватску: „μήτε μὴν τὰ οἰκεία εἰδὼς μέτρα (sc. Стефан Немања) Χορβατίαν ὑποποιεῖται καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάται τῶν Καττάρων τὴν κυριότητα.“³ А још је магловитији Лаоник Ханкокандила, када говори о односима између Словена уопште, а нарочито између Срба и Хрвата: „Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλανυν (sc. Мурат) ἐπὶ Μουσούς καὶ ἐπὶ Τριβαλλοὺς· τὸ δὲ γένος τοῦτο παλαιότατόν τε καὶ μέγιστον καὶ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν, εἴτε ἀπὸ Ἰλλυριοῦν μοίρας ἀπεσχισμένον ταύτην ὥκησε τὴν χώραν, εἴτε, ὥς ἐνιοι, ἀπὸ τῆς πέραν τοῦ Ἰστρου ἐπ' ἐσχατίων τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τε Κροατίας καὶ Προυσίων τῶν ἐς τὸν ἀρκτῶν ὠκεανὸν καὶ Σαρματίας τῆς νῦν οὕτω Ῥωσίας καλουμένης....“⁴ Даље разлаже, како су се Срби били настанили у земљи где због зиме није било могуће живети и

¹ *Ibid.*, 617.

² *Ibid.*, 713.

³ *Nicetae Choniatae Historia* (Ed. Bonn.), 1835, 206. Ово је место преузео у своју хронику Теодор Скутариота и писао, сасвим по Никити Акоминату, о Стефану Немањи: „...Χορβάτας τε ὑποποιεῖται, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάται τῶν δεκατέρων τὴν κυριότητα“. Αγωνίουμου Σύνοψις Χρονική, Ed. K. Sathas, Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, VII, 1894, 272. Исп. Byz. Zt., XI (1902) 544.

⁴ *Laonici Chalcocondilae Atheniensis Historiarum libri decem* (Ed. Bonn.), 34.

како су се на то спустили и сместили у својим садашњим земљама. Не полаже много на ову своју тврдњу. Допушта и ту могућност, да су Словени прво живели испод Дунава, да су одатле прешли и на његову леву страну и раширили се по северним земљама. Имена су им различита али језик и обичаји исти. „...ὅτι καὶ τὰ ταῦτα τοὺς τε Τριβαλλοὺς καὶ Μυσοὺς καὶ Ἰλλυριοὺς καὶ Κροατίους καὶ Πολανίους καὶ Σαρμάτας τὴν αὐτὴν ἐπίσταται ἕνας φωνήν· εἰ δέοι ταύτην τεκμαιρόμενον λέγειν, εἴη ἂν τοῦτο τὸ γένος ταῦτό τε καὶ ἐν καὶ ἐμψυλον ἑαυτοῦ.“¹

Иначе византински историци Хрвате уопште много не спомињу. Били су им с неруке. Нису толико захватили у развој Византије као Срби и Бугари, али је Византија много више утицала на почетке хрватског развоја него што се досад држало. Но ради тога не треба стварати неке односе и онда, када их није било. Једно време се, истина, мислило да слава народа стоји до множине светских афера у које је био уплетен, но ради таквих погрешних назора више нико не квари научну историју. И зато Хрвати заиста ништа не губе, ако се призна да нису били прво у пријатељству (1019) а онда у непријатељству (1024) с царем Василијем II Булгарохтоном, а још мање, ако се отворено каже, да Хрвати нису суделовали при великим покушајима да се после 1071 год. Византија разграби, пошто се веровало да је иза битке код Манзикерта то лако могуће. Име Хрвати, које византински историци спомињу у вези с тим догађајима, никако се не тиче хрватског народа, него Срба, за које су они употребљавали као један од синонима и име Хрват. Остали синоними за име Срба код византинских историка нису модерна народна имена, него старински племенски или географски називи. Скилица и Вриеније су се служили именом Хрват као синонимом за Србин зато што им је била добро позната племенска сродност Срба и Хрвата, пошто су обојица били одлично информирани баш за југозападне земље Балканског полуострва. Због тога је имао потпуно право Л. Нидерле да се позивао на Скилицу, када је хтео доказати да су Срби и Хрвати још дуго иза сеобе у јужне крајеве били једна целина, која се као таква осећала и коју су други осећали као једну нарочиту заједницу.² Шишић је мишљења о овом месту из Скилице, да је свако његово „сентиментално тумачење... у смислу модерне идеје народног јединства“ депласирано.³ Он је то морао рећи због свог буквалног тумачења оних места из Скилице и Вриенија где се Хрвати спомињу. И нема сумње да би његово мишљење било сасвим тачно, када би се та места узимала као једини доказ за садашње јединство Срба и Хрвата. Зато су она, заиста, одвише слаба, јер су векови прохујали од XI в. до данас. Али за XI в. има идентифицирање Срба и Хрвата код Скилице и Вриенија, одлично обавештених савременика, јаку доказну снагу, како су странци тада осећали Србе и Хрвате као тако сродна племена да су им могли употребљавати имена као синониме. И само као синоним за Србе ушли су Хрвати у вести Скилице и Вриенија, које се иначе тичу само Срба.

Никола Радојчић

RÉSUMÉ.

Quels noms donnaient aux Serbes et aux Croates les historiens byzantins du XIe siècle et du XIIe siècle Jean Scylitzes (Ἰωάννης ὁ Σκυλίτζης), Nicephoros Bryennios (Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος) et Jean Zonaras (Ἰωάννης ὁ Ζωνάρας)?

L'auteur le Dr. Nikola Radojčić, professeur à l'Université de Ljubljana, rappelle tout d'abord que les historiens byzantins donnaient habituellement aux nations modernes soit les noms des nations anciennes qu'ils croyaient avoir autrefois vécu

¹ *Ibid.*, 35.

² *Niederle L.*, *Slovanské starožitosti*, II, 2, 1910, 385.

³ *Šišić F.*, o. c., 533.

sur les mêmes territoires, soit des appellations géographiques. D'assez bonnes études ont été faites sur les divers noms que les écrivains byzantins avaient donnés à certaines nations (les Hongrois par exemple). Pour les Serbes et les Croates, il n'existe aucune étude de ce genre; elle serait cependant très nécessaire. Il est encore plus indispensable d'élucider la question des endroits des historiens byzantins où les noms de Serbe et de Croate semblent être employés comme synonymes. L'examen de ces passages fait l'objet du précédent article.

Jean Scylitzes écrit sur les Croates (*Georgii Cedreni Historiarum compendium*, II, Ed. Bonn., 1839, 476), sur les Serbes (*Ibid.* 526), sur les Serbes ou Triballes (Τριβαλλοί) comme sur une seule et même nation (*Ibid.* 543—5 et 607); de même, sur les Serbes ou Croates (*Ibid.* 714—8). En ce qui concerne le premier passage seul, on peut encore douter s'il s'agit de Serbes ou de Croates, tandis que tous les autres passages sont constamment interprétés par l'historiographie savante croate et serbe comme se rapportant aux Serbes.

L'auteur soumet ensuite à un examen critique les principales théories originales relatives aux appellations suivantes.

Le résultat de ces recherches est que (sauf peut-être le premier) tous les passages de Scylitzes où sont mentionnés les Croates se rapportent en fait aux Serbes, et que le nom de Croate n'y est employé que comme synonyme de Serbe. Si l'on a pu jusqu'à présent avoir des doutes à ce sujet, ils sont désormais rendus impossibles par la publication d'un passage de Scylitzes (*Glas LXXXIV* [1910] 151), où il est dit que Kotor et Papratna sont des capitales croates; et l'on sait que ces deux villes étaient des résidences royales de la Zeta serbe.

Nicephoros Bryennios donne à une fraction des Serbes, les Dukljani, le nom de Croates et de Dukljani (*Nicephori Briennii Commentariorum, liber III, cap. 1*, Ed. Bonn, 1836, 100—3). Ces passages ont été constamment introduits dans l'histoire serbe; ils parlent en effet du rôle de la Zeta dans la seconde insurrection macédonienne de George Vojtjeh. Induits en erreur par Seger, Jireček et Šišić ont essayé de les introduire également dans l'histoire croate, mais l'auteur prouve ici que cela est impossible.

Jean Zonaras n'est pas original quand il relate les événements qui sont étudiés ici en relation avec la mention des noms de Serbe et de Croate (*Joannis Zonarae Epitomae historiarum*, III, Ed. Bonn., 1897, 567, 617 et 713); il écrit d'après Scylitzes. C'est pourquoi lui aussi parle des Croates, des Serbes ou Triballes, et des Serbes ou Croates; lui même appelle encore Etienne Vojislav du nom de Scythe.

L'auteur établit dans cet article que Scylitzes ne donne par pléonasme aux Serbes le nom de Triballes ou de Croates (peut-être à cause de ses différentes sources) qu'au commencement des principales divisions de son livre, et alors il ne leur donne qu'un de ces noms. Triballe et Croate ne lui servent que de synonymes de Serbe: Triballe (à ce qu'il croit) à cause de leurs résidences antérieures dans les territoires serbes, et Croate à cause des affinités de tribu qui existent entre les Croates et les Serbes. Bryennios emploie également de la même façon le nom de Croate comme synonyme de Dukljanin; il a, en effet, connu la parfaite ressemblance des uns et des autres. Ainsi, pour les historiens byzantins bien informés qu'étaient Scylitzes et Bryennios les Serbes et les Croates étaient, au XIe siècle, tellement semblables qu'ils employaient leurs noms comme synonymes. Cependant, ce qu'ils nous rapportent au sujet des Serbes et des Croates concerne les Serbes.

L'auteur examine à la fin de l'article les événements qui sont rapportés relativement aux Croates et aux Serbes par Nicetas Acominatos, Théodoros Scutariotes et Laonikos Chalcocandilas; et, quoiqu'ils soient assez obscurs, il en ressort cependant que ces auteurs aussi ont connu la proche parenté des Croates et des Serbes, et qu'ils ont employé indifféremment leurs noms.